

birde oturmasına unüsaade olunması gibi daha bir çok vak'aların bu kısımda yer aldığını görüyoruz.

Eserin üçüncü kısmını teşkil eden indekste göze çarpan en bâriz nokta ise, tarih ile meşgul olan hemen herkesin bileceği mühim şifhalar ve yer adları hakkında fazla tafsilât verilmemesi, daha ziyade ikinci, üçüncü derecedeki şahsiyetlerin açıklanmasıdır. Bundan başka, bir zât hakkında izahat verilirken, onun hayat sıfhalalarına, muhtelif me'muriyetlerine göre eserin hangi safifelerinde mâlûmat bulunduğunun gösterilmesi de okuyucuyu külfetten kurtarıyor.

Okuyucuların kolaylıkla anlayabileceği bir şekilde Türk harflerine çevrilen bu eserde, Cevdet Paşa'nın yazdığı kısımlar düz ve müellif tarafından nakl edilen mektub, ferman suretleri ise, ita-

lik harflerle gösterilmiş olduğundan, bir bakışta Cevdet Paşa'ya âid yazılarla, vesika mahiyetindeki kısımları birbirinden tefrik etmek kolaylığı da ayrıca zikre değer. Bunlar haricinde, araba ibâre veya ve sikalardaki eski yazılarla aynen verilmiş, en mühim ve uzutr olan bir mektubun, Profesör Ahmed Ateş tarafından yapılmış, türkçe tercümesi de esere ilâve olunmuştur.

Bâzi tashih hataları, imlâ ittirasızlıkları bir tarafa bırakılırsa, hey'et-i umûmiye itibariyle iyi ve gayet fâideli bir neşir olan bu eserle, son devir Türk tarihi ile uğraşanlar için yeni bir kaynak ortaya çıkmıştır. Bu eseri okuduktan sonra, hazırlanmakta olan diğer tezkiyelerinde bir an evvel neşredilmesini temenni etmemek mümkün oluyorum.

M. Münir Aktepe

A. Meillet, *La Méthode comparative en linguistique historique* (Librairie ancienne Honoré Champion 5, Quai Malaquais (6e) Paris, 1954, Institut for Sammenlignende Kulturforskning), 116 s.

ISK'nın açılışı münâsebeti ile, A. Meillet tarafından, Oslo'da verilmiş konferansları ihtivâ eden eserin yeni baskısı Paris'te yapılmıştır. Mukaddîmede (Eylül 1924, Oslo) Enstitü'nün gâyelerini hulâsa eden müellif, elde bulunan dil malzemesinin artık eskimiş olduğundan, yeni malzeme elde etmek için, kabûl edilmiş olan nazariyelerin genişletilmesi ve derinleştirilmesi, insanlar ve onların medeniyetleri ile her bakımdan meşgul olan âlimler ile iş birliği yapılması lâzım geldiğinden bahsettikten sonra, bir dilin, onu kullanan ahâlinin yaşadığı şartlar içinde tedkiki ve insan rûhuna nüfûz zarûretine temâs etmekte ve dilin inkişâfında mukayese usûlünün tatbik edilebileceği şartları göstermektedir.

Kitab şu bahisleri içine alıyor: I. Mukayese usûlünün tâyini, II. Umûmî dil-

ler, III. Kullanılan deliller, IV. Müsterek devre ve tarihi devre arasında, lisâniyatın inkişâfı, V. Şiveler, VI. Coğrafi bölümlere göre lisâniyat, VII. Karışık dil mefhûmu, VIII. Değişikliklerin umûmî kaideleri, IX. Husûsî hallere mahsus yeni tarz ve usuller, X. Yeni izahların lüzümü.

Eserin esâsını teşkil eden I. bahiste mevud fikirler şöyle hülâsa edilebilir: Mukayese ya umûmî kanunları tesbit veya tarihi mâlûmatı elde etmek için yapılır.

Lisâniyata müteallik her işâret ancak an'aneye uygun olarak bir kıymeti hâizdir. Bir dile âid muhtelif kelimele-ri kalıp hâlinde öğrenen bir kimse, onları kullanarak, konuşabilir. Bâzi kelimelerde mâna o kelimeleri gösteren sesler ile münâsebetlidir. Fakat buna istinâden yapılan bir mukayese ancak umûmî surette faydalı olabilir. Mefhumları esâsı ile kavrayabilmek için tarihi mukayese usûlüne ihtiyaç vardır.

Fransızca, italyanca ve ispanyolcadaki kemmiyet isimlerinin vaz'edilmesi

tek ve aynı menş'e müteallik bir an'a-
neye müstenittir. Bu üç dildeki bâzı şe-
killerin benzerliğine bakılınca, bunların
aynı menşe'den geldiği düşünölebileceği
gibi, ikisinde meveud şekillerin üçüncü-
sünden geldiği de hatıra gelebilir. Fak-
kat bir şeklin bu üç dilden birindeki
şekiller ile izah edilememesi ikinci ih-
timâlin hakikatten uzak olduğunu gös-
termektedir.

Sanskritçe, eski yunanca, lâtince gi-
bi diller tedkik edilirse, benzerlikle-
rin güçlükle müşâhede edildiği görülür.
Görünür benzerlikler yanında diğer dil
vâkıalarının da tedkiki lâzımdır. Ben-
zerlikler tarihi lisaniyat içinde bir kıy-
met kazanırlar. Esâsında karışık gibi
görünen usûle şekil vermek zor ise de,
dillerin tarihini yapmak için bundan
başka çâre yoktur.

Yazı dili, en müsâid vaziyetlerde bi-
le, konuşma dilinin zaman içindeki de-
ğişikliklerini, tam olarak, kaydetmemiş-
tir. Fakât tesbit edilmiş olan dil yazı
dili'dir ve onun gösterdiği şekiller, bu-
yük bir değişikliğe uğramamış ve ekse-
riyâ yazıdaki an'ane hâkim olmuş, gra-
mer şekilleri ve kelime hazînesi, esâsı
itibârı ile aynı kalmıştır. Lâtince bunun
klasik misâlini teşkil eder. Filologlar
tarih boyunca lâtincenin devre farkları-
m tesbit husûsunda çok müşkülât çek-
mişlerdir. Büyük bir titizlik gösterdik-
leri hâlde, elde ettikleri farklar ancak
edebî eserlere münhasırdır. Mekteplerde
okutulan dil de, yazı dilinde tesbit edil-
miş olan lâtince'dir. Eski metinlerin di-
lin daha sonraki tarihi için kıymeti
vardır. L'oreille» mukabili olarak, lâ-
tince yazılı metinlerde *auris* ve bunun

müştâkı *auricula* mevenddar. Roman dil-
lerindeki şekiller bu *auricula*'ya müte-
niddir (frns. *oreille*, ital. *orecchia*, ispan.
oreja). Sâdece fransızca, italyanca ve
ispanyolcanm mukayesesi roman dille-
rinin esâsı olan şekil hakkında fikir ve-
retilir.

Metinlerde muhâfaza edilmiş olan ede-
bî lâtince ile roman dillerinin devam et-
tirdiği konuşma lâtincesi arasında, fert-
lere ve onların kültür derecelerine gö-
re, değışebilen farkların mevcûdiyeti ro-
man dillerinin edebî lâtinceyi devam
ettirmediğini gösterir. Bir devrede lâ-
tince yazmış olan kimseler yazı dilini
konuşulan dilden farklı bir hâle koyan
şekillerden kaçınmışlardır. Fakat roman
dillerinin mevcûdiyeti sâyesinde lisâni-
yata müteallik değışiklikler fark edile-
bilmektedir. Ayrı zamanlarda, iki şive
tipinin birbirine yakın ve benzer olma-
dığı görülür. Ahemenî irancası ile sâsânî
pehlevicesi arasında da lâtinceyi roman
dillerinden ayıran fark kadar bir fark
mevuddur. Lisaniyatçı dilin birbirin-
den farklı iki hâlini göz önünde bulun-
durur ve bu iki hâli ilk devreye ireâ
eder. Yeni irancanın farklı şivelerinin
mukayesesi dili daha eski bir devreye
ircâa yardım ederse de, müsbet delilleri
değil, sâdece istikametleri gösterir.

Umûmî olarak dillerin tarihi, dilin
durumlarından birini diğerine kıyas su-
retiyle, yapılabilir.

Dillerin geçmiş durumlarını tesbit
etmek için, lisaniyatçının, doğru ve tam
bir şekilde filolojiden istifâde etmesi
lâzım ise de, tek başına filoloji tarih
boyunca lisâniyatın inkişafında bir baş-
langıç teşkil etmez.

Neelâ Pekolcaç

Yazı işleriyle meşgul olanlar:

Prof. M. Cavid Baysun — Prof. Dr. R. Rahmeti Arat

Doç. Dr. M. Münir Aktepe